

**Doc. dr Bojan Macuh, naučni saradnik Evropskog defendologija
centra Banja Luka, Maribor, Republika Slovenija**

MLADI UDESNO: IZMEĐU NEIZVESNOSTI, OTPORA, DOMA I POTRAGE ZA NOVIM POLITIČKIM IDENTITETOM

Podatak da se, prema istraživanju među slovenačkim mladima, značajno povećao udeo onih koji se pozicioniraju na desnoj strani političkog spektra sociološki je veoma zanimljiv, ali ga treba tumačiti oprezno. Istraživanje Politics is Back za 2024. godinu pokazalo je da se udeo mladih koji se svrstavaju na desnu stranu političke lestvice značajno povećao: 24 % njih izjasnilo se kao desno orijentisano, a 11 % kao krajnje desno, dok se 46 % mladih nalazilo na političkom centru. Ako se obe desne kategorije saberu, dolazi se do približno 35 %, pa je pri navođenju podatka od 42 % važno uvek objasniti iz kog istraživanja, koje starosne grupe i koje metodologije taj podatak potiče. Istovremeno, novija istraživanja i analize nesumnjivo potvrđuju da je među slovenačkom omladinom došlo do приметnog pomaka udesno i da se povećala i politička angažovanost mladih, što može biti veoma pozitivan znak.

Politički pomak udesno, međutim, ne treba automatski poistovećivati s krajnjom desnicom. Mladi koji se izjašnjavaju kao desno orijentisani mogu biti umereni konzervativci, hrišćanski demokrati, ekonomski liberali, nacionalni konzervativci ili pristalice desnog populizma. Samo manji deo može zastupati stavove koje s pravom označavamo kao radikalno ili krajnje desne. Sociološki bi zato bilo pogrešno tvrditi da se trećina ili gotovo polovina slovenačkih mladih „radikalizovala“. Pre bi se moglo govoriti o desnom političkom zaokretu, odnosno pomaku, koji ima različite uzroke i različit intenzitet.

Strah, ali od čega?

Jedan od najvažnijih razloga za ovaj pomak jeste osećaj neizvesnosti. Današnja generacija mladih odrasla je uz ekonomske i političke krize, pandemiju, rat u Evropi, inflaciju, stambene probleme i sve neizvesnije mogućnosti zapošljavanja. Iako se životne okolnosti pojedinaca razlikuju, za značajan deo generacije karakterističan je osećaj da budućnost nije samim tim bolja od sadašnjosti. Upravo u takvim okolnostima privlačnije postaju političke poruke koje obećavaju više reda, bezbednosti, kontrole i jasnija pravila, čak i kada nisu sasvim realne. Desna politika mladima zato možda ne znači nužno pre svega ideološki konzervativizam, već odgovor na osećaj da postojeći sistem nije sposoban da obezbedi stabilnu budućnost. Zbog toga, naravno, očekuju promenu nabolje. Postavlja se pitanje da li će ih aktuelna vlast zadovoljiti, budući da se više ili manje bavi sopstvenim problemima, umesto da osluškuje mlade i ljude uopšte.

Ipak, moram dodati da je prisutna i šira kriza poverenja u političke i javne institucije. Podaci OECD-a za Sloveniju pokazuju da mladi iskazuju manje poverenja u nacionalnu vladu nego starije stanovništvo. To je važno zato što se političko opredeljenje ne oblikuje samo na osnovu vrednosti, već i na osnovu pitanja da li pojedinac veruje da ga institucije čuju i zastupaju. Kada mladi steknu utisak da politika ne rešava stambeno pitanje, skupoću, zapošljavanje ili druge konkretne probleme, postaju otvoreniji za političke aktore koji nastupaju protiv „elita“, „sistema“ ili „ustaljene politike“. Ipak, postavlja se pitanje da li mladi pravilno razumeju aktuelnu vlast i njene namere.

Pri tome se javlja zanimljiv paradoks. Desnica je nekada češće bila shvatana kao politička strana tradicije i vlasti, dok danas deo mladih desni politički identitet može doživljavati kao oblik otpora. U određenim društvenim i onlajn okruženjima progresivni stavovi o polu, identitetu, migracijama, političkoj korektnosti i kulturnim pitanjima doživljavaju se kao preovlađujuća norma. Deo mladih zato svoj politički pomak udesno razume kao otpor onome što doživljavaju kao novi kulturni lobi. Istraživanje o političkoj neangažovanosti slovenačke omladine posebno upozorava da se pojedini delovi mladih osećaju ugroženo, isključeno,

zanemareno ili neshvaćeno zbog brzih progresivnih normativnih promena u društvu i na društvenim mrežama. Uprkos tome što je do sada mnogo toga učinjeno upravo u njihovu korist, stanovi za sve mlade koji bi to želeli ostaju utopija još od osamostaljenja. Oduvek se mnogo govorilo, a znatno manje radilo.

Tradicionalne porodične vrednosti

Porodica i dalje ima važnu ulogu u životu mladih. Ukoliko je tradicionalno i religiozno usmerena, ne treba očekivati da će deca lako odstupati od tih načela. Zabrinjavajući su najnoviji uporedivi podaci za 2024. godinu, prema kojima slovenački mladi napuštaju roditeljski dom u proseku sa 28,9 godina. To je znatno kasnije od proseka Evropske unije, gde je prosečna starost pri osamostaljivanju 26,2 godine. Slovenija se tako ubraja među zemlje u kojima se mladi relativno kasno osamostaljuju. Veoma je rečit i podatak da je 2024. godine čak 79,7 % mladih između 16 i 29 godina živelo sa roditeljima. Prosek Evropske unije iznosio je 67,8 %. To znači da je život u roditeljskom domaćinstvu među mladima u Sloveniji znatno rasprostranjeniji nego što je prosečno u EU. Navedeno pokazuje da mladi često ne žele da odu od kuće, a ni roditelji ne žele uvek da se njihova deca osamostale. Drugim rečima, živeli bi na račun roditelja, a istovremeno kritikovali društvo koje im, po njihovom mišljenju, ne pomaže dovoljno da se osamostale.

Posebnu ulogu pri tome imaju društvene mreže. Politička socijalizacija mladih više se ne odvija samo u porodici, školi i putem tradicionalnih medija. Značajan deo političkih informacija dolazi sa TikToka, YouTubea, Instagrama i drugih digitalnih platformi. Tu desna politička opcija predstavlja svoje ideje, koje mladi, kako se čini, često slede bez mnogo preispitivanja. Ne pitaju se uvek da li je sve zaista tako ili nije. Digitalne platforme, međutim, po pravilu nagrađuju sadržaje koji su kratki, emotivni, konfliktni i jasni.

Demokratija za sve

Važan činilac jeste i pitanje nacionalnog i kulturnog identiteta. Migracije, koje su prisutne širom sveta, bezbednost, pri čemu Slovenija trenutno

nije neposredno ugrožena, budućnost evropske kulture, a slovenačka je u usponu uprkos tome što je aktuelna vlast, po mišljenju autora, ograničava koliko god može, kao i odnos prema nacionalnoj državi, postali su važne političke teme. Mladi čovek koji se zalaže za strožu kontrolu migracija ili veći naglasak na nacionalnom identitetu zbog toga, naravno, još nije krajnji desničar. Demokratsko društvo mora dopuštati različita stanovišta o migracionoj politici, integraciji i bezbednosti. Problem nastaje onda kada se složeni društveni problemi objašnjavaju tako da se čitava etnička, verska ili migrantska grupa proglasi njihovim glavnim krivcem. Tada se konzervativizam može pretvoriti u isključivi nacionalizam, a populizam u političku radikalizaciju. Upravo se to, po mišljenju autora, trenutno događa u našem društvu.

Smanjivanje uloge žena u društvu

Poseban aspekt pomaka udesno predstavlja razlika između mladih muškaraca i žena. U evropskim i slovenačkim istraživanjima sve češće se pojavljuje nalaz da je politički pomak udesno izraženiji kod dela mladih muškaraca. Desna politička opcija, prema kritičkom viđenju autora, želi mladim muškarcima da ponudi nadmoć nad ženama. Želi da se žena vrati u kuhinju, rađa decu i brine o njima, dok bi se za sve ostalo pobrinuli oni, čak i kada za to nemaju znanja ili sposobnosti. Deo objašnjenja stoga može biti povezan s različitim odnosom prema pitanjima rodni uloga, feminizma, muškosti i identitetske politike. Neki mladi muškarci imaju osećaj da se o njihovim problemima govori prvenstveno kao o problemu „muške privilegovanosti“, a manje kao o pitanjima njihove nesigurnosti, obrazovnih teškoća, usamljenosti ili položaja na tržištu rada. Desni onlajn influenseri veoma su uspešno prepoznali taj osećaj i politički mu se obratili. Naravno, da ne bude pogrešno shvaćeno: i među gotovo polovinom mladih koji su desno orijentisani samo je skroman deo takvih, ali se loš primer može brzo širiti.

Pomak udesno, strah od krajnje desnice...

Slovenački primer zato treba razumeti pre svega kao pojavu povećane političke polarizacije. Mladi su postali politički određeniji, a istovremeno se odnos između leve i desnice značajno promenio. To znači da nije reč samo o jednostavnom fenomenu „sve više desnice“, već i o većoj političkoj artikulisanosti mladih. U širem evropskom prostoru Slovenija u tome nije izuzetak. U brojnim državama poslednjih godina ojačala je podrška nacionalno-konzervativnim, populističkim i radikalno desnim političkim snagama. To svakako izaziva zabrinutost i smatram da se treba plašiti takve evropske, odnosno slovenačke budućnosti. Razlike među državama su, naravno, velike. Nemački AfD, francuski Nacionalni skup, španski Vox i druge evropske desne struje deluju u različitim istorijskim i političkim okolnostima, ali imaju neke zajedničke karakteristike. Često naglašavaju nacionalni suverenitet, kritikuju političke elite, zalažu se za strožu migracionu politiku i koriste izrazito neposredan i konfliktan politički jezik.

Slovenački položaj ipak ne treba jednostavno poistovećivati s usponom krajnje desnice u nekim većim evropskim državama. Slovenački politički prostor ima sopstvenu istorijsku podelu, povezanu s prošlošću, odnosom prema Drugom svetskom ratu, koji i dalje izaziva podele, osamostaljenjem, koje takođe deli mlade na leve i desne, i tranzicijom, koja je slovenačkom narodu mnogo oduzela, posebno kroz procese denacionalizacije tokom vladavine desnice. Pored toga, slovenačka desnica je interno prilično raznolika, barem se nadamo da je tako, pa se podrška desnim ili desnocentrističkim strankama ne može automatski razumeti kao podrška političkom ekstremizmu. I novije izborne analize mladih pokazuju pre svega povećanu podršku širem spektru desnih i desnocentrističkih stranaka, a ne samo jednoj krajnje desnoj opciji.

Desni politički pomak dela slovenačke omladine zato je smisleno razumeti kao posledicu više međusobno povezanih procesa. U pozadini su neizvesnost u pogledu budućnosti, stambeni i ekonomski problemi,

manje poverenje u institucije, osećaj političke i kulturne marginalizovanosti, uticaj društvenih mreža, kao i veća potreba za jasnim identitetima i političkim odgovorima. Desnica je delu mladih postala privlačna i zato što ume da se predstavi kao alternativa postojećem sistemu i kao glas onih koji smatraju da ih politički i kulturni establišment ne razume.

Najveća greška bila bi kada bismo ovaj fenomen objašnjavali samo tvrdnjom da su mladi postali ekstremniji, manje obrazovani ili žrtve onlajn propagande. To bi značilo da zanemarujemo stvarne društvene uzroke njihovog političkog nezadovoljstva. Jednako bi nekritično bilo predstavljati politički pomak udesno kao automatski povratak „zdravim“ ili „prirodnim“ vrednostima. I konzervativizam i progresivizam mogu u demokratskom društvu doprineti legitimnoj raspravi, a problem nastaje onda kada bilo koji politički pravac počne da razume društvo isključivo kroz podelu na „prave“ i „neprave“ ljude.

Za Sloveniju i Evropu zato će ključno pitanje biti da li će demokratske institucije umeti da mladima ponude više od pukih moralnih osuda njihovih političkih odluka. Ako njihovi konkretni problemi, kao što su stambena nesigurnost, zapošljavanje, osećaj političke nemoći i potraga za društvenim priznanjem, ostanu nerešeni, a ni oni sami ne budu spremni da učine više nego do sada, jednostavna i emocionalno snažna politička objašnjenja nastaviće da dobijaju na privlačnosti. Upravo zato pomak mladih udesno treba razumeti pre svega kao upozoravajući znak o stanju društva, a ne samo kao pitanje da li je sledeća generacija „više leva“ ili „više desna“. Za to da bi ona normalno funkcionisala odgovorni smo svi.